

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 4(211): 39-47

УДК 336.7; 336.5

JEL classification: G2

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/211-4/3>

Ю. Петленко, канд. екон. наук, доц.

ORCID iD 0000-0001-5984-5145,

В. Міланченко, економіст

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМОК ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Визначено основні тенденції та оцінки ефективності фінансової децентралізації в Україні. Проведено дослідження передумов і різних форм фінансової децентралізації як складової процесу управління, спрямованого на підвищення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування від центрального уряду. Здійснено оцінку ефективності фінансової децентралізації з метою визначення механізмів акумулювання фінансових ресурсів для забезпечення фінансової самостійності регіонів.

Ключові слова: ефективність, фінансова децентралізація, місцеві бюджети.

Постановка проблеми. Актуальність теми зумовлена необхідністю дослідження процесів фінансової децентралізації як одного із засобів підвищення ефективності функціонування публічної влади. Реформа децентралізації має забезпечувати громади повноваженнями і ресурсами для задоволення поточних потреб регіону. Розроблення та впровадження системи оцінки ефективності фінансового забезпечення місцевих бюджетів сприяє зростанню мотивації до збільшення їхньої дохідної частини, однак, поточні результати фінансової децентралізації свідчать про недостатність сформованих ресурсів органів місцевого самоврядування на фінансування самоврядних делегованих державою повноважень.

Необхідність дослідження ефективності фінансової децентралізації зумовлена також потребою в посиленні громадського впливу на підготовку і прийняття публічно-владних рішень, попитом на підвищення якості управління на всіх рівнях, необхідності стимулювання розвитку регіонів для подолання економічної кризи, залучення необхідних інвестиційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних вчених, які займалися вивченням питань фінансової децентралізації, варто виокремити роботи Дж. Б'юкенена [1] і К. Ерроу [2], які були представниками теорії суспільного вибору та наголошували на зменшенні ролі державного регулювання, посиленні ринкових механізмів, а також роботи Б. Мітніка [3] і С. Росса [4], які представляли теорію "принципалів та агентів", – має відбуватися встановлення відносин публічного сектора подібно до акціонерів і менеджерів у приватному секторі з метою реалізації трьох параметрів "Е" – економії, економічності, ефективності. Саме ці теорії стали підґрунтям концепції нового державного управління – переходу до децентралізації. Й. Браун [5], У. Гроте [5] та К. Кайзер [6] розглядали сутність децентралізації через три типи: політичну, адміністративну та фіскальну (фінансову), зазначаючи при цьому, що всі типи нерозривні і перебувають у взаємозв'язку, тому для досягнення бажаного результату необхідне функціонування всіх типів децентралізації.

Важливий внесок у формування наукової парадигми фінансової децентралізації в контексті трансформації всієї податкової системи зробили З. Варналії [7], Л. Демиденко [7–9], Н. Медведкова [7], Ю. Наконечна [7–9], Ю. Петленко [10], С. Слухай [9], які у своїх працях досліджували основні зміни, запроваджені внаслідок реформи децентралізації та її наслідки, оскільки зміна розподілу, запровадження нових податків і зборів вплинули на місцеві бюджети, а відповідно і рівень наданих послуг населенню. Проблематику ефективності фінансової децентралізації досліджували такі вчені, як: Т. Бондарук

[11, 12], С. Боринець [13], Г. Возняк [14, 15], І. Лютий [16], унаслідок чого було виявлено, що фінансова децентралізація перебуває не на найвищому ступені розвитку, а місцеві бюджети не здатні покрити видатки власними доходами, а тому потребують значних обсягів міжбюджетних трансфертів. Ураховуючи фундаментальні дослідження науковців, слід зазначити, що означені проблеми вивчені ще недостатньо, що, у свою чергу, потребує подальших досліджень у цій сфері.

Методологія дослідження. У статті для вирішення комплексу поставлених завдань застосовано методи аналізу, синтезу, діалектичний, системний і структурний – при розкритті сутності фінансової децентралізації та аналізі її ефектів; за допомогою порівняльного, факторного та статистичного методів узагальнено форми і типи фінансової децентралізації, проаналізовано динаміку фіскальних параметрів фінансової децентралізації в Україні; методи наукового абстрагування, синтезу, економіко-математичного моделювання використано при визначенні перспективних напрямів розвитку фінансової самостійності регіонів; графічний метод – для наочного представлення основних результатів дослідження; абстрактно-логічний метод – під час формування узагальнень та висновків.

Під час дослідження було взято за основу методика оцінки ефективності фінансової децентралізації Г. Возняк [14, 15], а саме: основними факторами впливу є п'ять оціночних коефіцієнтів: коефіцієнт децентралізації доходів, видатків, відношення видатків місцевих бюджетів до ВВП та частка власних доходів у структурі доходів місцевих бюджетів. Проте за результативний показник Г. Возняк вважає ВРП на одну особу, у нашому дослідженні використано інтегральний індекс стану децентралізації місцевих бюджетів. Методику розрахунку індексу описано у праці Т. Бондарук та О. Вінницької [12], яка базується на визначенні субіндексів по кожному з таких напрямків: оцінка впливу децентралізації на формування доходів місцевих бюджетів (5 показників), оцінка децентралізації місцевих бюджетів згідно з бюджетною класифікацією (5 показників), оцінка залежності місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів (3 показники). На основі результативного показника та визначених факторів впливу було побудовано лінійну регресійну модель, яка дозволила визначити основні напрямки підвищення фінансової самостійності регіонів.

Джерелами інформації стали: Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Для аналізу були використані статистичні дані Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України тощо.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних засад і вдосконалення практичних підходів щодо процесів фінансової децентралізації в контексті підвищення ефективності фінансового забезпечення місцевих фінансів в Україні.

Відповідно до сформульованої мети було визначено і вирішено сукупність таких завдань дослідження:

- розкрити сутність фінансової децентралізації в сучасній фінансовій науці, виокремити її форми та типи;
- провести аналіз ефектів фіскальної децентралізації;
- визначити фіскальні параметри податкової та бюджетної децентралізації;
- обґрунтувати основні напрямки розвитку фінансової самостійності регіонів та відповідні механізми акумулювання ресурсів.

Основні результати. Розподіл повноважень між центральним і місцевим рівнями охоплює всі суб'єкти адміністративно-територіальної взаємодії, зокрема центральний рівень має більше владних повноважень, проте місцева влада більш наближена до територіальної громади, а тому більш проінформована про місцеві потреби, які вирішуються під час реалізації державної політики. У зв'язку з чим виникають протиріччя інтересів, функцій, завдань та відповідальності між рівнями влади. Поступово зміна поглядів на сутність державного управління зумовлює перехід до децентралізації державного управління, що відбувалося під час поширення концепції нового державного управління, підґрунтям якої були дві теорії – суспільного вибору та "принципалів та агентів". Основними представниками теорії суспільного вибору були Дж. Б'юкенен [1] та К. Ерроу [2], які наголошували на зменшенні ролі державного регулювання та необхідності посилення ринкових механізмів. Представниками теорії "принципалів та агентів" є Б. Мітнік [3] і С. Росс [4], ідея яких полягає у встановленні відносин публічного сектора подібно до акціонерів та менеджерів у приватному секторі з метою реалізації трьох параметрів "Е" – економії, економічності, ефективності.

Процес делегування повноважень, відповідальності, ресурсів із центрального на місцевий рівень характеризує категорія децентралізації. Проте залежно від типів і форм децентралізації матиме різні особливості, характеристики, що потребує окремого наукового осмислення.

Німецькі вчені Й. Браун та У. Гроте [5] зазначають, що відповідно до класифікації Світового банку необхідно розрізняти три типи децентралізації, які пов'язані між собою:

- політичну – надання місцевим органам більше влади при прийнятті рішень, у тому числі, встановлення певних стандартів і законодавчих норм;
- адміністративну – перерозподіл повноважень, відповідальності, ресурсів серед різних рівнів влади;
- фіскальну – передача повноважень щодо збільшення джерел доходів, отримання трансфертів і прийняття рішень щодо поточних та капітальних витратів.

Польські професори Є. Руськовський та Ц. Косіковський [17, с 163] також виокремлюють політичну та адміністративну децентралізацію, проте фіскальну децентралізацію ототожнюють із фінансовою, яка передбачає наявність фінансового чи матеріального забезпечення в поєднанні з правом володіння, користування та розпорядження фінансовими ресурсами, які перебувають у власності громад. Проте Т. Безверхнюк [18], окрім згаданих типів децентралізації, виокремлює ще демократичну децентралізацію, яку прирівнює частково до автономії і характеризує як делегування частини виконавчої влади органам місцевого самоврядування. Тобто повноваження делегуються не місцевим адміністраціям, а безпосередньо органам місцевого самоврядування.

Класифікація фінансової децентралізації за формами зазвичай включає три складові: деконцентрацію, делегування та деволюцію [19]. Деконцентрація (квазі-децентралізація) характеризується слабким ступенем децентралізації і передбачає делегування повноважень на місцевий рівень. Проте за таких умов спостерігається залежність доходів і прийняття рішень від центральних органів влади. Таким чином, місцеві органи мають більш консультуючий і координуючий характер стосовно питань місцевого розвитку.

На відміну від деконцентрації, делегування характеризується більш розвиненим рівнем децентралізації – забезпечується часткова адміністративна та фінансова самостійність місцевих органів влади, проте центральні органи можуть скасовувати прийняті на місцевому рівні рішення. Місцеві органи влади можуть акумулювати місцеві податки та отримувати цільові надходження з центрального рівня. Найбільш розвинутою формою фінансової децентралізації вважають деволюцію, яка характеризується закріпленням визначених функцій і повноважень за місцевими органами влади, які мають право приймати власні рішення, акумулювати доходи, формувати власний бюджет, розподіляти та перерозподіляти ресурси. Окрім вищезгаданих форм децентралізації, А. Маслов [20] також описує ще одну форму – дивестицію, яка не характерна для України. Відповідно до дивестиції планування адміністративна влада чи інші функції мають бути переданими до приватних чи громадських організацій, при цьому можливе часткове передання функцій разом з дерегуляцією чи частковою приватизацією.

В Україні у різних сферах можна спостерігати різні види децентралізації або їхню комбінацію. Зокрема в розрізі функціональної класифікації видатків серед десяти напрямків для жодного не характерні всі три типи [21]. Наприклад, для загальнодержавних функцій, оборони, громадського порядку, безпеки та судової влади характерною формою є делегування, а для економічної діяльності – деконцентрація. Напрямою охорони навколишнього середовища та житлово-комунального господарства притаманні деволюція та деконцентрація, а охороні здоров'я, духовного і фізичного розвитку, освіти й соціального захисту та соціального забезпечення – деволюція та делегування. Таким чином, найбільш розвинена форма фінансової децентралізації – деволюція характерна для більшості напрямків діяльності державних органів, проте для загальнодержавних функцій і правоохоронних органів притаманна форма делегування, оскільки їхня координація має відбуватися з центрального рівня.

Окрім різних форм і типів фінансової децентралізації, Є. Руськовський та Дж. Салачна [22] виділяють також моделі, які базуються на питомій вазі місцевих податків у податковій системі держави та характеризують певним чином ступінь децентралізації фінансового забезпечення місцевого самоврядування:

1) скандинавська модель – питома вага місцевих податків становить 10–20 % від ВВП та 20–50 % усіх податкових надходжень. Ця модель характерна для Швеції, Данії та Фінляндії;

2) латинська модель – характеризується меншим ступенем децентралізації, оскільки місцеві податки становлять 4–6 % від ВВП і до 20 % усіх податків. Латинська модель властива Італії, Франції, Іспанії;

3) ганноверська модель – на місцеві податки припадає лише 1-2 % від ВВП і близько 4-5 % податкових надходжень. До країн, де існує ця модель, належать Велика Британія, Німеччина, Нідерланди та Польща.

В Україні питома вага місцевих податків у ВВП становить 1,6–1,8 %, а у податкових надходженнях зведеного

бюджету – 5-6 %, тому можна стверджувати, що для України властива ганноверська модель. До того ж, Україна обрала шлях децентралізації подібний до Польщі, для якої також властива ця модель.

Зазначені моделі фінансової децентралізації можна поєднати з формами: скандинавська модель описує найвищий ступінь децентралізації, і тому поєднана з деволюцією; латинська модель – з делегуванням, а ганноверська модель – з найбільш слабкою формою децентралізації – деконцентрацією.

Окрім поділу за формами, типами та моделями, І. Форкун і П. Футорний [23] також поділяють фінансову децентралізацію за сферами впливу та способом побудови. За сферами впливу розрізняють такі види децентралізації:

- територіальна – відбувається створення адміністративних органів у територіальних громадах, які здійснюють управління самостійно, незалежно від органів державної влади, оскільки не перебувають у їхній ієрархічній системі;

- функціональна – здійснюється делегування повноважень і права здійснювати управління та виконання певних функцій органами в окремих сферах згідно з установленим законодавством порядком;

- предметна – існування виборного органу, який здійснює представництво відповідно до законодавства та перебуває під наглядом вищих державних органів, оскільки відповідає загальнодержавній ієрархії.

При цьому за способами побудови вирізняють лише два види децентралізації:

- вертикальну – визначається порядок прийняття рішень органами різних рівнів і здійснюється нагляд та контроль за їхньою діяльністю;

- горизонтальну – відбувається розподіл і визначення функцій між органами влади одного рівня для різних галузей.

Поділ фінансової децентралізації за об'єктом виокремлює Ю. Шпак [24] на такі види:

- децентралізація доходів – закріплення власних доходів, достатніх для виконання покладених завдань і функцій, та встановлення права самостійно визначати їхні розміри;

- децентралізація витратів – надання витраткових повноважень і достатнього обсягу ресурсів для їхнього здійснення;

- децентралізація правової та організаційної самостійності – право складання, затвердження та виконання бюджету, а також здійснення контролю та звітності.

В Україні правові передумови децентралізації місцевого рівня закладено при становленні незалежності та прийнятті Конституції України, Декларації про держав-

ний суверенітет, ратифікації Європейської хартії місцевого самоврядування та прийнятті Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" у 1996 р. Саме цими важливими нормативно-правовими актами було визначено основні засади функціонування місцевого самоврядування – встановлено принципи, здійснено розмежування компетенції між різними рівнями державної влади. Наступним важливим кроком запровадження децентралізації було ухвалення в 2014 р. Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, Законів України "Про добровільне об'єднання територіальних громад", "Про співробітництво територіальних громад", "Про засади державної регіональної політики" та внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів. Це дозволило розпочати адміністративно-територіальну реформу і фактично дало змогу запровадити фінансову децентралізацію шляхом реформування міжбюджетних відносин – зміна розподілу доходів і витрат між бюджетами різних рівнів, запровадження нового механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій. Починаючи з 2015 р. відбувається добровільне об'єднання територіальних громад, розширення повноважень з надання базових адміністративних послуг (реєстрація місця проживання, видача паспортних документів, реєстрація юридичних і фізичних осіб тощо) шляхом утворення спеціальних центрів. Наступним етапом у 2018–2020 роках продовжується підтримка децентралізації, що передбачає подальше об'єднання громад, посилення їхньої спроможності, розширення компетенцій в напрямку розвитку місцевої інфраструктури, утриманні об'єктів комунальної власності, благоустрій територій, створення кращих інвестиційних умов для бізнесу.

Ключові зміни у контексті запровадження податкової децентралізації як складової фінансової відбулися в 2015 р., оскільки набрали чинності зміни до Податкового та Бюджетного кодексів України, які пов'язані зі зміною системи розподілу податків між різними рівнями бюджетної системи, систематизацію яких зображено в табл. 1. Насамперед змінився розподіл основних загальнодержавних податків – податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) і податку на прибуток підприємств (ПНП): відбулася передача частини ПДФО до бюджетів місцевого самоврядування, щодо ПНП – до 2015 року в повному обсягу відбувалося зарахування до державного бюджету, а зараз 10 % передано обласним бюджетам та м. Києву, з метою урахування нерівномірності розміщення виробничих потужностей підприємств та реєстрації платників у великих містах. Були внесені зміни стосовно непрямого оподаткування – введено акцизний податок на роздрібну торгівлю підкацизними товарами, який зараховується до бюджетів місцевого самоврядування [26, 27].

Таблиця 1. Нормативи відрахувань окремих податків та зборів до бюджетів різних рівнів, %

Норматив	Чинні до 01.2015 року				Чинні на 01.2020 року				
	Бюджети міст обласного значення	Обласний бюджет, районні, бюджети, сіл, селищ, міст	Державний бюджет	Бюджет м. Києва та м. Севастополя	Бюджет ОТГ, району, міста обласного значення	Бюджети сіл, селищ, міст районного значення	Обласний бюджет	Державний бюджет	Бюджет м. Києва та м. Севастополя
ПДФО	75	25	0	50;100	60	0	15	25	60;100
ПНП	-	-	100	-	-	-	10	90	10;0
Екологічний податок	Спеціальний фонд (СФ)				Спеціальний фонд			ЗФ	СФ
	25	10	65	35	25	25	30	45	55
Акцизний податок (роздрібна торгівля)	-	-	-	-	100	100	-	-	100

Закінчення табл. 1

Норматив	Чинні до 01.2015 року				Чинні на 01.2020 року				
	Бюджети міст обласного значення	Обласний бюджет, районні, бюджети, сіл, селищ, міст	Державний бюджет	Бюджет м. Києва та м. Севастополя	Бюджет ОТГ, району, міста обласного значення	Бюджети сіл, селищ, міст районного значення	Обласний бюджет	Державний бюджет	Бюджет м. Києва та м. Севастополя
Єдиний податок	СФ (бюджет розвитку) 100		-	СФ (бюджет розвитку) 100	Загальний фонд (ЗФ)			-	ЗФ
Податок на майно	100*	-	-	-	100	100	-	-	100
Туристичний збір	-	-	-	-	100	100	-	-	100
Збір за паркування транспортних засобів	-	-	-	-	100	100	-	-	100

Джерело: складено автором на основі [25–27].

Важливими змінами для місцевих бюджетів стали зміни зарахування єдиного податку – перенесення із бюджету розвитку, що було чинним до 2015 р., до загального фонду. Зміни стосувалися також безпосередньо спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності – відбулося виділення в окрему четверту групу єдиного податку колишніх платників фіксованого сільськогосподарського податку за умови, що не менше 75 % припадає на сільськогосподарське товаровиробництво. Основна критика цих змін полягає в тому, що з бюджету розвитку, який є складовою спеціального фонду, здійснюються переважно капітальні видатки, які безпосередньо впливають на регіональний розвиток, у той час як із загального фонду фінансуються переважно поточні видатки. Також подібних змін зазнав податок на нерухоме майно, який зараховувався до бюджету розвитку [27], проте з 2015 р. ввели комплексний податок на майно, який у собі поєднує декілька складових (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку та сплати за землю) і відповідно в повному обсязі зараховується до загального фонду бюджету органів місцевого самоврядування. Змінами до Податкового кодексу пе-

редбачено надання місцевим органам влади права встановлювати ставки податку на нерухоме майно для суб'єктів житлової та нежитлової нерухомості у визначених центральними органами влади межах та надавати пільги зі сплати цього податку, що розширює дохідну базу місцевих бюджетів. Для забезпечення фінансовими ресурсами місцевих бюджетів також було запроваджено місцеві збори – туристичний та за паркування транспортних засобів, які зараховуються до загального фонду.

Результатом змін розподілу податків та зборів між бюджетами, які мали на меті підвищити фінансову спроможність місцевих бюджетів, стало збільшення обсягу податкових надходжень, серед яких найбільша частка припадає на ПДФО та місцеві податки та збори, що можна побачити на рис. 1. Унаслідок цього спостерігається зростання доходів місцевих бюджетів (рис. 2), що зумовлено також зростанням обсягів міжбюджетних трансфертів, серед яких основою з 2015 р. стали субвенції – перш за все освітня та медична. Слід зазначити, що не відбувається істотного збільшення таких складових доходів, як неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом, які мають значний потенціал як джерело наповнення місцевих бюджетів.

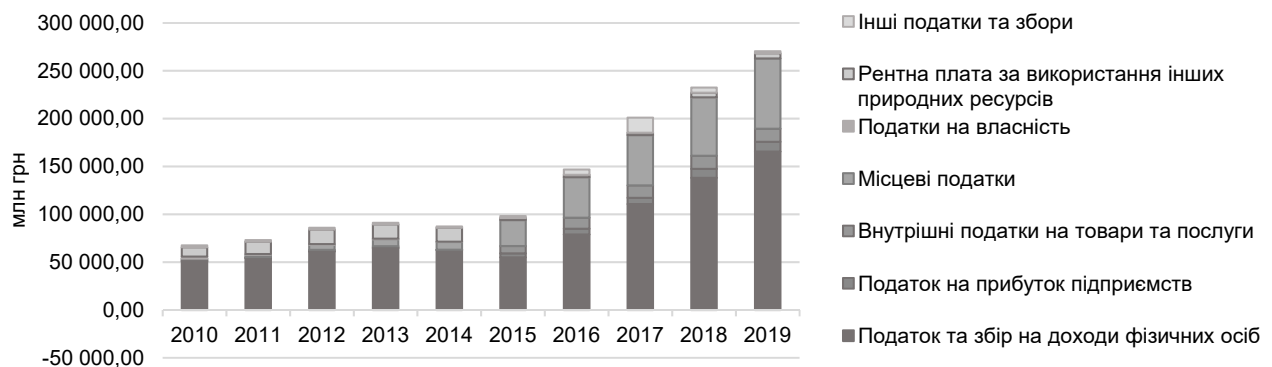

Рис. 1. Динаміка податкових надходжень місцевих бюджетів у 2010–2019 рр.

Джерело: складено автором на основі [28].

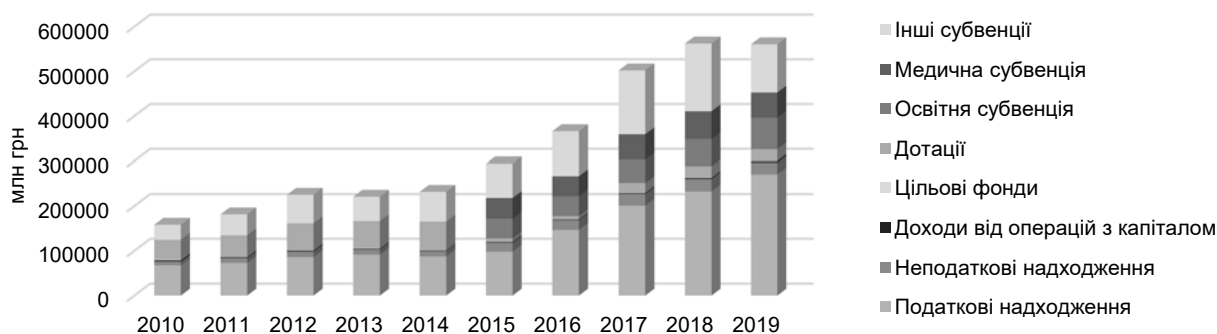

Рис. 2. Динаміка доходів місцевих бюджетів у 2010–2019 рр.

Джерело: складено автором на основі [28].

Збільшення доходів місцевих бюджетів супроводжується збільшенням видатків. Значна соціальна спрямованість видатків (основними напрямками фінансування залишаються освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення) зумовлює зниження інвестицій в економіку чи інфраструктуру, що є капітальною складовою, яка посилить ефективність фінансової децентралізації в довгостроковому періоді. У структурі видатків місцевих бюджетів переважають видатки на освіту – їхня частка коливалася в межах 27–34 % протягом проаналізованого періоду. Також значну питому вагу займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення – коливання в межах 18–30 %. Видатки на охорону здоров'я займають 16–23 %. Значна частина видатків на охорону здоров'я та освіти за умови ефективного використання коштів є позитивним явищем, оскільки відбувається інвестиція у здоров'я та розвиток нації. Проте ці три групи видатків мають більш соціальний характер і не є безпосередніми інвестиціями в розвиток чи стимулювання економіки. Питома вага видатків на економічну діяльність до 2014 р. зменшувалася з 5,13 % до 4,13 %, з наступного року спостерігається стабільне зростання частки, яка досягла максимуму 14,68 % у 2019 р. Зокрема значно зросли видатки на сільське господарство, транспорт і будівництво. Щодо інших видатків, то на загальнодержавні функції частка коливалася в

межах 4–6 %, на житлово-комунальне господарство 3–7 %, на духовний і фізичний розвиток 3–4 %, частки видатків на оборону, громадський порядок та безпеку, судову владу та охорону навколишнього природного середовища не перевищували 1 %.

Таким чином, спостерігається зростання як місцевих доходів, так і видатків, але це явище не може однозначно свідчити про поширення та поглиблення бюджетної децентралізації [28].

Для оцінки стану бюджетної децентралізації використовують різні показники, проте основними і найбільш вживаними є (табл. 2):

- 1) коефіцієнт децентралізації доходів, який показує частку доходів місцевих бюджетів (зазвичай без урахування міжбюджетних трансфертів) у доходах Зведеного бюджету;
- 2) коефіцієнт децентралізації видатків – частка місцевих бюджетів у видатках Зведеного бюджету;
- 3) обсяг видатків місцевих бюджетів до ВВП – відображає частину фінансових ресурсів, що розподіляється між суб'єктами місцевого самоврядування;
- 4) частка власних доходів у структурі доходів місцевих бюджетів, що показує рівень фінансової самостійності місцевих бюджетів.

Таблиця 2. Показники стану фінансової децентралізації місцевих бюджетів

Рік	Доходи місцевих бюджетів без трансфертів	Доходи Зведеного бюджету	Видатки місцевих бюджетів без трансфертів	Видатки Зведеного бюджету	ВВП	Доходи місцевих бюджетів	Коефіцієнт децентралізації доходів	Коефіцієнт децентралізації видатків	Відношення видатків місцевих бюджетів до ВВП	Частка власних доходів у структурі місцевих бюджетів
2010	80,52	314,51	152,02	377,84	1079,35	159,40	25,60%	40,23%	14,08%	50,51%
2011	86,66	398,55	178,27	416,85	1299,99	181,53	21,74%	42,77%	13,71%	47,74%
2012	100,81	445,53	221,23	492,45	1404,67	225,27	22,63%	44,92%	15,75%	44,75%
2013	105,17	442,79	218,24	505,84	1465,20	221,02	23,75%	43,14%	14,89%	47,58%
2014	101,10	456,07	223,51	523,13	1586,92	231,70	22,17%	42,73%	14,08%	43,63%
2015	120,48	652,03	276,94	679,87	1988,54	294,46	18,48%	40,73%	13,93%	40,92%
2016	170,75	782,86	346,34	835,83	2385,37	366,14	21,81%	41,44%	14,52%	46,63%
2017	229,50	1016,97	490,12	1056,97	2983,88	502,10	22,57%	46,37%	16,43%	45,71%
2018	263,48	1184,29	563,28	1250,19	3560,60	562,42	22,25%	45,06%	15,82%	46,85%
2019	300,23	1289,85	557,53	1372,35	3974,56	560,53	23,28%	40,63%	14,03%	53,56%

Джерело: складено та розраховано автором на основі [28, 29].

Саме перевищення децентралізації видатків над доходами майже вдвічі зумовлює необхідність міжбюджетного вирівнювання, але відносно невисокі показники цих коефіцієнтів свідчать про низький рівень децентралізації. Порівняння видаткової частини місцевих бюджетів з ВВП показує протилежний результат – перевищення 15 % у 2017-2018 роках характеризує високий ступінь децентралізації. Незважаючи на кардинальні зміни, залишається питання низької забезпеченості власними доходами, досить значний рівень залежності місцевих бюджетів від центральної влади та обмежені можливості щодо напрямків використання коштів унаслідок переважання субвенцій над дотаціями.

Для оцінки ефективності здійснення фінансової децентралізації та відповідно виокремлення можливих напрямків посилення фінансової самостійності регіонів було розроблено регресійну модель (рис. 3): за показник, який характеризує ефективність фінансової децентралізації було взято інтегральний індекс стану децентралізації місцевих бюджетів (Y), розрахункові значення якого протягом всього проаналізованого періоду відповідали зоні небезпечного стану децентралізації: 0,4–0,6. Результативними

показниками фінансової децентралізації вважаємо показники її стану – децентралізація доходів без урахування міжбюджетних трансфертів (X1), видатків (X2), міжбюджетних трансфертів (X3), податкових надходжень (X4) і рівень фінансової самостійності (X5).

Таким чином, було висунуто такі гіпотези щодо фінансової децентралізації:

1) стимулює збільшення доходів місцевих бюджетів, перш за все власних доходів;

2) сприяє збільшенню видатків на такі напрямки: освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, економічна діяльність. Тобто має відбуватися не лише збільшення видатків соціального, поточного характеру, але й збільшення капітальних видатків, спрямованих на регіональний розвиток;

3) позитивно впливає на збільшення видатків місцевих бюджетів відносно ВВП за рахунок збільшення темпів приросту видатків;

4) сприяє зростанню фінансової самостійності місцевих бюджетів за рахунок зменшення міжбюджетних трансфертів.

Регресійна статистика	
Множинний R	0,998075386
R-квадрат	0,996154475
Нормований R-квадрат	0,99134757
Стандартна похибка	0,001929155
Кількість спостережень	10

Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значущість F
Регресія	5	0,003856252	0,00077125	207,2340318	6,44491E-05
Залишок	4	1,48866E-05	3,72164E-06		
Всього	9	0,003871139			

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення
Y-перетин	0,576229514	0,050981335	11,30275445	0,000349208
Змінна X1	0,15298786	0,068036364	2,248618974	0,08777935
Змінна X2	-0,177814253	0,045743975	-3,887162227	0,017733211
Змінна X3	-0,474240021	0,041901426	-11,31799229	0,000347378
Змінна X4	0,135886592	0,045008915	3,01910393	0,039197747
Змінна X5	0,055476805	0,015267517	3,633649548	0,022088399

Кореляційна матриця

	Y	X1	X2	X3	X4	X5
Y	1					
X1	0,684776564	1				
X2	-0,352499097	0,000792043	1			
X3	-0,981685218	-0,729549663	0,293174073	1		
X4	0,610524273	0,412370499	0,322077334	-0,578322358	1	
X5	-0,285298648	-0,644716585	0,079450262	0,410446882	-0,061964236	1

Рис. 3. Аналіз багатофакторної лінійної регресійної моделі

Джерело: розраховано автором на основі [28, 29].

Згідно з критерієм Фішера та його значимістю багатофакторна лінійна регресійна модель адекватна (незважаючи на її підвищене значення, що свідчить про певні негативні явища в моделі), а обрані показники пояснюють залежність відповідно до скоригованого коефіцієнта детермінації на 99,1 %, при цьому залежність на рівні 99,8 % пряма. Відповідно до кореляційної матриці коефіцієнт кореляції індексу та коефіцієнта децентралізації доходів без урахування трансфертів становить 68,4 %, тобто має відбуватися збільшення цього виду доходів. Зв'язок коефіцієнта децентралізації видатків та індексу обернено пропорційний, а кореляція становить 35,3 %;

міжбюджетних трансфертів та індексу також обернено пропорційний при кореляції 98,2 %. Прямолінійний зв'язок індексу з децентралізацією податкових надходжень – 61,1 %, але обернений до децентралізації власних надходжень (без ПДФО та податку на прибуток) – 28,5 %, оскільки з 2015 р. відбувається зростання індексу та зменшення цих надходжень.

Таким чином, незважаючи на певну недосконалість моделі (наявність негативних явищ, як мультиколінеарність факторів, незначущість деяких коефіцієнтів, невелика кількість досліджень), можна побачити, що подат-

кові надходження місцевих бюджетів, які мають забезпечувати фінансову самостійність, позитивно впливають на децентралізацію, а отже, пріоритетні. Натомість міжбюджетні трансферти негативно впливають як на фінансову децентралізацію, так і на фінансову незалежність.

За результатами проведеного дослідження можна підсумувати, що найбільше впливають на процеси децентралізації податкові надходження, а саме, ПДФО як найбільша складова місцевих бюджетів, а надходження від податків і зборів, незважаючи на значне збільшення обсягів, мають значно меншу питому вагу, а тому суттєво не впливають на процеси децентралізації. Спостерігається негативний вплив децентралізації видатків, оскільки місцеві бюджети не здатні покрити видатки власними доходами, а тому потребують значних обсягів міжбюджетних трансфертів, що знижує фінансову самостійність органів місцевої влади.

Покращення фінансової самостійності регіонів можливе за рахунок підвищення податкового потенціалу, відшукування нових джерел надходжень, наприклад, за рахунок розвитку муніципальної позики, активне залучення громад до оптимізації управління фінансовими ресурсами, зокрема стосовно підвищення прозорості бюджетного процесу. Важливу роль у стимулюванні збільшення надходжень відіграє збільшення кількості бюджетотворюючих підприємств на рівні регіонів і розробка місцевих програм стимулювання та підтримки фермерства, малого й середнього бізнесу. Сприяння ділової активності в регіонах дозволить створити нові робочі місця, що, у свою чергу, має позитивний соціальний ефект, проте важливо одночасно мінімізувати тінізацію економіки. Також значну увагу слід приділити усуненню корупційної складової, оскільки навіть при зростанні власних доходів і, відповідно, збільшенні фінансової самостійності місцевих бюджетів, процеси фінансової децентралізації не будуть ефективними в контексті зростання якості соціальних послуг та посилення регіонального розвитку.

Висновки та дискусія. Передумови розвитку фінансової децентралізації в Україні зумовлювали необхідність проведення системних змін у державній сфері, що обумовлено рядом причин: значна кількість сільських громад має тенденцію до зниження чисельності населення та старіння нації; надання адміністративних послуг сконцентровано на рівні районів або обласних центрів; низька фінансова спроможність органів місцевого самоврядування та значна їхня залежність від вищих рівнів управління; високий ступінь зношеності комунальної інфраструктури; диспропорції розвитку та фінансово-економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць одного рівня. Основні зміни під час реформування стосувалися адміністративно-територіального устрою, податкової та бюджетної сфери і мають забезпечувати ефективність фінансової децентралізації – зростання фінансової самодостатності місцевих бюджетів, підвищення рівня надання суспільних послуг, прискорення соціально-економічного розвитку регіонів.

Таким чином, на основі проведених досліджень було визначено основні напрямки підвищення фінансової самостійності регіонів та забезпечення ефективного фінансової децентралізації:

- збільшення обсягів власних надходжень місцевих бюджетів, перш за все місцевих податків, що можливо за рахунок розвитку малого та середнього бізнесу;
- зменшення обсягів міжбюджетних трансфертів, які посилюють залежність місцевого рівня;
- капітальні видатки на проекти, що фінансуються за рахунок субвенцій здійснювати через Державний фонд регіонального розвитку, який би взаємодіяв безпосередньо з територіальними громадами;

- оптимізація існуючих механізмів акумулювання ресурсів: необхідно вирішити питання зарахування ПДФО до бюджету, з якого фінансуються соціальні блага, покращити ефективність розпорядження власністю місцевої влади – задача вільного майна в оренду дозволить збільшити неподаткові надходження бюджетів;

- зростання ресурсів місцевих бюджетів можливе шляхом застосування боргового механізму – випуску муніципальних облігацій, кошти від реалізації яких можуть набувати цільового характеру.

Визначені кроки дозволять підвищити рівень незалежності місцевих бюджетів, покращити якість наданих суспільних послуг та прискорити соціально-економічний розвиток регіонів. Підсумовуючи можна також зазначити, що фінансова децентралізація створює такі позитивні ефекти: дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних коштів, покращити якість суспільних послуг, наблизити їх до потреб громади, сприяє громадській активності. Проте, незважаючи на переваги фінансової децентралізації, існує й чимало негативних ефектів, а саме: частково поглиблює диференціацію розвитку регіонів, посилює залежність місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів із центрального рівня, виступає дестимулятором для певних регіонів стосовно акумулювання власних доходів, що потребує подальших досліджень, які будуть відображені у наступних публікаціях.

Список використаних джерел

1. Бьюкенен Дж. М. Сочинения. Конституция экономической политики. Расчёт согласия. Границы свободы / Дж. М. Бьюкенен. – Москва: Таурис Альфа, 1997. – 560 с.
2. Arrow K.J. Social Choice and Individual Values: monograph / K.J. Arrow. – New York: Wiley, 1951. – 99 p. URL: <https://cowles.yale.edu/sites/default/files/files/pub/mon/m12-all.pdf>
3. Mitnick B. M. Fiduciary Rationality and Public Policy: The Theory of Agency and Some Consequences / B. M. Mitnick. – New Orleans: The American Political Science Association, 1973. – 39 p.
4. Ross S. A. The economic theory of agency: The principal's problem. *The American Economic Review* / S. A. Ross. – 1973. – Vol. 63, No 2. – P. 134–139. URL: <https://www.jstor.org/stable/1817064>.
5. Braun J. Does Decentralization Serve the Poor? IMF-conference on fiscal decentralization / J. Braun, U. Grote. – Washington. 20–21 november 2000. – Washington, 2000. – 31 p.
6. Kaiser K. Decentralization Reforms. Analyzing the Distributional Impact of Reforms / K. Kaiser. – Washington, 2006. – P. 313–354. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTPSIA/Resources/4900231120845825946/3622-06_Ch06.pdf.
7. Varnalii Z. Lessons from fiscal decentralization in Ukraine / Z. Varnalii, L. Demydenko, Y. Nakonechna, N. Miedviedkova // *Globalization & Business*, 2019. – No 7. – P. 73–78.
8. Демиденко Л. М. Фіскальна децентралізація: німецький досвід та українські реалії / Л. М. Демиденко, Ю. Л. Наконечна // *Вісн. Київ. Нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Економіка*, 2015. – № 2(167). – С. 49–54.
9. Slukhai S. The Principle of Transparency in the Ukrainian Decentralisation Reform / S. Slukhai, L. Demydenko, Y. Nakonechna, T. Borshchenko // *Central European Public Administration Review*, 2019. – Vol. 17, No 2. – P. 141–166. DOI: <https://doi.org/10.17573/cepar.2019.2.07>
10. Petlenko Y. V. Tax system modernization: efficiency, equity, and simplicity. Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України / Y.V. Petlenko // *Мат.-ли Х міжнар. наук.-практ. конф., Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка*, 24–25 жовт. 2013. – Київ, 2013. – С. 265–270.
11. Бондарук Т. Г. Переваги, позитивні наслідки та ризики бюджетної децентралізації / Т. Г. Бондарук, І. С. Бондарук, О. С. Бондарук // *Наук. Вісн. Нац. академії статистики, обліку та аудиту. Економіка та управління*, 2016. – № 3. – С. 38–47.
12. Бондарук Т. Г. Оцінка стану децентралізації місцевих бюджетів України / Т. Г. Бондарук, О. А. Вінницька // *Наук. Вісн. Нац. академії статистики, обліку та аудиту. Економіка України*, 2018. – № 7(680). – С. 59–75.
13. Боринець С. Я. Модернізація бюджетної системи України в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Сталій розвиток економіки: зб. наук. пр. / С. Я. Боринець, В. П. Чекановський. – 2017. – № 3. – С. 195–202.
14. Возняк Г. В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Возняк Г. В. – Київ, 2017. – 575 с.
15. Возняк Г. В. Переваги та ризики бюджетної децентралізації: теоретико-методологічні аспекти / Г. В. Возняк // *Проблеми економіки*, 2015. – № 2. – С. 253–257. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2015_2_37.
16. Lyutyi I. Decentralization of Inter-Budget Relations: Theory, Practice, and International Experience / I. Lyutyi, L. Pidchosa, O. Pidchosa // *Baltic Jour. of Economic Studies*, 2019. – Vol. 5, No 4. – P. 182–196. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-4-182-196>.

17. Kosikowski C. *Finanse publiczne i prawo finansowe : pom. nauk.* 2 wyd. / C. Kosikowski, E. Ruskowski. – Warszawa : Wolters Kluwer, 2006. – 899 s.

18. Безверхнюк Т. М. Система ресурсного забезпечення регіонального управління: концептуальні засади розбудови і механізми функціонування : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Т. М. Безверхнюк. – Запоріжжя, 2009. – 36 с.

19. Реформування системи місцевих фінансів на засадах фіскальної децентралізації: теорія, європейський досвід та вітчизняна практика : монографія / В. П. Вишневецький та ін. ; за заг. ред. Н. Ю. Рекової. – Краматорськ : ТОВ "Краматорська типографія", 2016. – 252 с.

20. Маслов А.О., Гладковська А.Т. Сутність, типи, форми, можливості і загрози децентралізації / А.О. Маслов, А.Т. Гладковська // *Ефективна економіка*, 2019. – № 2. URL: <http://economy.nayka.com.ua/?n=2&y=2019>.

21. Долженко І. І. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні / І. І. Долженко // *Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*, 2014. – Вип. 200(3). – С. 188–195.

22. Ruskowski E. *Finanse lokalne po akcesji.* 2 wyd. / E. Ruskowski, J. Salachna. – Warszawa : Wolters Kluwer, 2007. – 41 s.

23. Форкун І. В. Фінансово-бюджетна децентралізація – європейський вибір України / І.В. Форкун, П.В. Футорний // *Інноваційні рішення у сучасній науці*, 2016. – № 8. URL: <http://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/view/987>.

24. Шпак Ю. В. Роль процесу децентралізації у зміцненні фінансового забезпечення сталого економічного розвитку об'єднаних територіальних громад / Ю.В. Шпак // *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2017. – № 11. URL: <http://dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1160>.

25. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI // *Відомості Верховної Ради України*, 2010. – № 50-51. – С. 572.

26. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1210-VII // *Відомості Верховної Ради України*, 2014. № 26. – С. 893.

27. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо форми міжбюджетних відносин : Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII // *Відомості Верховної Ради України*, 2015. – № 12. – С. 76.

28. Виконання Державного, Зведеного та місцевих бюджетів // *Звітність Державної казначейської служби України*. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

29. Валовий внутрішній продукт // *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/vvpf_kv2019u.htmF.

Received: 13/07/2020
1st Revision: 03/08/2020
Accepted: 28/08/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Ю. Петленко, канд. экон. наук, доц.,

В. Миланченко, экономист

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ФИНАНСОВАЯ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ПОВЫШЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ

Посвящено определению основных тенденций и оценки эффективности финансовой децентрализации в Украине. Проведено исследование предпосылок и разных форм финансовой децентрализации как составляющей процесса управления, направленного на повышение финансовой самостоятельности органов местного самоуправления от центрального правительства. Осуществлена оценка эффективности финансовой децентрализации с целью определения механизмов аккумуляции финансовых ресурсов для обеспечения финансовой самостоятельности регионов.

Ключевые слова: эффективность, финансовая децентрализация, местные бюджеты.

Y. Petlenko, PhD (Economics), Assoc. Prof.,

V. Milanchenko, economist

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FINANCIAL DECENTRALIZATION AS DIRECTION OF INCREASE FINANCIAL INDEPENDENCE OF LOCAL BUDGETS

The article is sanctified to determination of basic tendencies and estimation of efficiency of financial decentralization in Ukraine. Preconditions and different forms financial decentralization, which are constituent of process the government management sent to the increase of financial independence local government from central government. The estimation of efficiency financial decentralization is carried out with the aim of determination mechanisms accumulation financial resources for providing of financial independence regions.

Keywords: efficiency, financial decentralization, is local.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. B'ūkenen Dž. M. *Sočineniã*, 1997. *Konstituciã ekonõmičeskoj politiki. Rasčõtsoglesiã. Granicy svobody* [Composition. Constitution of economic politics. Borders of freedom.]. Moskva. Taurus Al'fa.

2. Arrow K. J., 1951. *Social Choice and Individual Values* : monograph. New York : Wiley. 99 p. Available at: <cowles.yale.edu/sites/default/files/files/pub/mon/m12-all.pdf>.

3. Mitnick B. M., 1973. *Fiduciary Rationality and Public Policy : The Theory of Agency and Some Consequences*. New Orleans : The American Political Science Association. 39 p.

4. Ross S. A., 1973. *The economic theory of agency : The principals problem*. *The American Economic Review*. Vol. 63, No 2. R. 134-139. Available at: <www.jstor.org/stable/1817064>.

5. Braun J., Grote U., 2000. *Does Decentralization Serve the Poor?* IMF-conference on fiscal decentralization. Washington. 20-21 november 2000. Washington. 31 p.

6. Kaiser K., 2006. *Decentralization Reforms. Analyzing the Distributional Impact of Reforms*. Washington., P. 313-354. Available at: <siteresources.worldbank.org/INTPSIA/Resources/4900231120845825946/3622-06_Ch06.pdf>.

7. Varnalii Z., Demydenko L., Nakonechna Y. And Miedviedkova N., 2019. *Lessons from fiscal decentralization in Ukraine. Globalization & Business*. No 7. pp. 73-78.

8. Demydenko L. M., Nakonechna Yu. L., 2015. *Fiskalna detsentralizatsiia: nimetskyi dosvid ta ukraïnski realii* [Fiscal decentralization: German experience and Ukrainian realities]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, no. 2(167). pp. 49-54.

9. Slukhai S., Demydenko L., Nakonechna Y. and Borshchenko T., 2019. *The Principle of Transparency in the Ukrainian Decentralisation Reform*. *Central European Public Administration Review*. Vol. 17, No 2. R. 141-166. doi:10.17573/cepar.2019.2.07

10. Petlenko Y. V., 2013. *Tax system modernization: efficiency, equity, and simplicity. Svitovi tendentsii ta perspektyvy rozvytku finansovoi systemy Ukrainy, Proceedings of the X International scient. pract. conf.*, Taras Shevchenko national university of Kyiv, October 24-25 2013. Kyiv, pp. 265-270.

11. Bondaruk T. H., Bondaruk I. S. and Bondaruk O. S., 2016. *Perevahy, pozytyvni naslidky ta ryzyky biudzhethnoi detsentralizatsii* [Advantages, positive consequences and risks of budgetary decentralization]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu. Ekonomika ta upravlinnia*, no.3. pp. 38-47.

12. Bondaruk T. H., Vinnytska O. A., 2018. *Otsinka stanu detsentralizatsii mistsevykh biudzhethiv Ukrainy* [Estimation of the state decentralization local budgets in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no 7(680). pp. 59-75.

13. Borynets S. Ya., Chekanovskiy V. P., 2017. *Modernizatsiia biudzhethnoi systemy Ukrainy v umovakh detsentralizatsii finansovykh resursiv* [Modernisation of the budgetary system of Ukraine in the conditions of decentralization of financial resources]. *Stalyi rozvytok ekonomiky : zb. nauk. Prats*, no. 3. pp. 195-202.

14. Vozniak H. V., 2017. *Fiscal policy of socio-economic development of regions of Ukraine in the conditions of financial decentralization*. *Ec. D. Thesis*, 08.00.08. Kyiv.

15. Vozniak H. V., 2015. Perevahy ta ryzyky biudzhethnoi detsentralizatsii: teoretyko-metodolohichni aspekty [Advantages and risks of budgetary decentralization : theory methodological aspects]. *Problemy ekonomiky*. no 2. pp. 253-257.
16. Lyuty I., Pidchosa L. and Pidchosa O., 2019. Decentralization Of Inter-Budget Relations : Theory, Practice, And International Experience. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 5, No 4. pp. 182-196. doi: 0.30525/2256-0742/2019-5-4-182-196
17. Kosikowski C., Ruskowski E., 2006. *Finanse publiczne i prawo finansowe*: pom. nauk. 2 wyd. Warszawa: Wolters Kluwer.
18. Bezverkhiuk T. M., 2009. *System of the resource providing of regional management : conceptual principles of development and mechanisms functioning*. Abstract of Ec. D. dissertation. Zaporizhzhia, 2009.
19. V. P. Vyshnevskiy and othersed., 2016. *Reformuvannya systemy mistsevykh finansiv na zasadakh fiskalnoi detsentralizatsii: teoriia, yevropeyskyi dosvid ta vitchyzniana praktyka* [Reformation of the system of local finances on principles fiscal decentralization : theory, European experience and home practice]. Kramatorsk: TOV "Kramatorska typohrafiia".
20. Maslov A. O., Hladkovska A. T., 2019. Sutnist, typy, formy, mozhlyvosti i zahrozy detsentralizatsii [Essence, types, forms, possibilities and threats of decentralization. Effective economy]. *Efektivna ekonomika*, [online] no. 2. Available at: <economy.nayka.com.ua/?n=2&y=2019>.
21. Dolzhenko I. I., 2014. Rozvytok biudzhethnoi detsentralizatsii v Ukraini [Development of budgetary decentralization is in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Ekonomika, ahraryi menedzhment, biznes*, issue. 200(3). pp. 188-195.
22. Ruskowski E., Salachna J., 2007. *Finanse lokalne po akcesji*. 2 wyd. Warszawa: Wolters Kluwer. 41 p.
23. Forcun I. V., Futurnyi P. V. 2016. Financially-budgetary decentralization is the European choice of Ukraine. Innovative decisions are in modern science. № 8. URL: <http://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/view/987>.
24. Shpak Y. V. 2017. A role of process of decentralization is in strengthening of the financial providing of steady economic development of the incorporated territorial communities. State administration: improvement and development. № 11. URL: <http://dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1160>.
25. Budgetary code of Ukraine: Law of Ukraine from 08.07.2010 p. № 2456-VI. Lists of Verkhovna Rada of Ukraine, 2010. № 50-51. C. 572.
26. About making alteration in the Budgetary code of Ukraine: Law of Ukraine from 15.04.2014 p. № 1210-VII. Lists of Verkhovna Rada of Ukraine, 2014. № 26. C. 893.
27. About making alteration in the Budgetary code of Ukraine in relation to reform of interbudgetary relations : Law of Ukraine from 28.12.2014 p. № 79-VIII. Lists of Verkhovna Rada of Ukraine, 2015. № 12. C. 76.
28. Implementation State, Erected and local budgets. Accounting of Government treasury service of Ukraine. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
29. Gross domestic product: Government service statistics of Ukraine. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/vvpf_kv2019u.htmf

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 4(211): 47-53

УДК 368

JEL classification: G22

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/211-4/4>

Н. Приказюк, д-р екон. наук, доц.

ORCID ID 0000-0002-7813-8590,

А. Ткаченко, асп.

ORCID ID 000-0003-4471-5238

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ КОМПАНІЙ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Запропоновано методичний підхід до оцінки конкурентоздатності компаній зі страхування життя, в основу якого покладено комбінування методів ранжування та радара. Виявлено найбільш конкурентоздатні компанії зі страхування життя, що існують на сьогодні в Україні. Окреслено напрями вдосконалення традиційних стратегій розвитку компаній зі страхування життя, що дасть змогу посилити їхні конкурентні позиції на ринку.

Ключові слова: компанії зі страхування життя, конкурентоздатність, метод радара, накопичувальне страхування життя, стратегії розвитку страховиків.

ВСТУП

Актуальність проблематики. Конкурентоздатність характеризує будь-якого господарюючого суб'єкта щодо його спроможності до конкурентної боротьби, що є одним із факторів зростання окремої економічної галузі. Таким чином, конкурентоздатність компаній зі страхування життя, у кінцевому підсумку, визначає їхню спроможність функціонувати за певних наявних на ринку умов. Конкурентоздатність вітчизняних компаній зі страхування життя пов'язана з наявністю значного переліку факторів, які на неї впливають. Ураховуючи те, що вітчизняна фінансова система перебуває у стані перманентного повторення кризових явищ, це потребує розробки якнайширшого інструментарю до оцінки загального становища та фінансової стійкості страховиків, а це, відповідно, дозволить визначити сучасний стан розвитку всієї системи накопичувального страхування життя в Україні.

Постановка проблеми. Необхідність оцінки конкурентоздатності вітчизняних компаній зі страхування життя на сьогодні обумовлена потребою в комплексному розумінні результативності їхньої діяльності. Також вона до-

зволяє здійснювати діагностику процесів, що відбуваються в накопичувальному страхуванні життя в Україні, з метою виявлення чинників, які стимулюють або, навпаки, пригнічують його розвиток. Таким чином, об'єкти інтегральних показників конкурентоздатності найбільших компаній зі страхування життя, дозволяє створити комплексне уявлення про поточний стан їхнього розвитку, що відповідно виступає фундаментом аналізу процесів на рівні всього страхового ринку.

З іншого боку, необхідність оцінки конкурентоздатності страховиків пов'язана із зацікавленістю з боку основних споживачів послуг накопичувального страхування життя – домогосподарств. Значний інтерес такі розрахунки викликають і у суб'єктів господарювання, інвесторів та інших учасників фінансового ринку, що зумовлено потребою в отриманні порівняльних даних при інвестуванні в певну компанію зі страхування життя. Для самих страховиків, оцінка конкурентоздатності дозволяє визначити їхнє місце на страховому ринку, кінцевою метою чого є встановлення стратегічних орієнтирів розвитку таких фінансових посередників. Вищезазначене підтверджує необхідність та своєчасність цього дослідження.